

Hans Renders bewaart Nederlands cultuurgood

Een kleine mooie revolutie

DOOR ROB MOLIN

Het is dit jaar vijftig jaar geleden dat de eerste stoot tot hervorming van de Nederlandse dichtkunst werd gegeven. Ter gelegenheid hiervan heeft De Bezige Bij een boek over 'Braak' op de markt gebracht, één van de belangrijkste gangmakers in de nieuwe ideeën over poëzie. Van dit tijdschriftje verschenen zeven afleveringen die alle in facsimilé zijn opgenomen in het door Hans Renders geredigeerde en ingeleide boek dat uiteraard 'Braak' heet.

FOTO FRITS WIDDERSHOVEN

Ideeën over kunst ontstaan vaak in rokerige, alcoholische ruimtes. Zo was café Eylders aan de Amsterdamse Korte Leidsdwarstraat in de eerste naoorlogse jaren een broedplaats voor de poëzie die vanaf 1950 ons kleine Nederlands taalgebied overspoelde.

Maar in die drankgelegenheden zullen tijdens de late jaren veertig traditionele dichters als Den Brabanter het streven van jongere kunstbroeders eerder lacherig dan serieus hebben gevolgd. Zij, wat staan lezers en ingedutte Hollandse literaire critici, hadden enoren naar de uitgevente ideeën over een poëzie die niet eens rde en waarin weinig uit de arneembare wereld te herkennen viel. Die rare gedichten stonden in gestencilde blaadjes naast

▲ Hans Renders

stokende, politiek gerichte stukjes. De bestaande, in dorre zuilen oprijzende cultuur moest het ontgelden. Weg met de traditie, zo kregen de jongeren bij Eylders en in hun geschriften uit, weg ook met de braaf- en sufheid die, bij alle goeds, de wederopbouw in ons landje teweeg had gebracht.

Zoals vernieuwende ideeën vaak in dranklokalen wortel schieten, zo lijken de eerste tastbare pogingen om die ideeën ingang te doen vinden nooit te hebben bestaan. Blaadjes met zonderlinge namen als 'De Dualist', 'Spleen', 'Braak', 'Blurb' en 'Cahier Eylders' vrijwel niemand kent deze tijdschriftjes van rond 1950, de tijd waarin voor roemrijke literaire periodieken als 'Proloog', 'Columbus' en 'Criterium' al lang geen lezerskring meer was. Hoe kon het anders in de culturele woestijn die Nederland in weerwil van de debuterende W.F. Hermans en G.K. van het Reve ook na de oorlog was gebleven.

Hoe onaanzienlijk ook, de blaadjes in het Nederland van rond 1950 ontketenden een bescheiden revolutie die geleidelijk tot de aanvaarding van de zogenaamde autonomistische poëzie leidde, een ontwikkeling die Ter Braaks tijdschrift 'Forum' feitelijk had gestagneerd. Onze dichtkunst heeft er een heel ander aanzien door gekregen, een aanzien dat de buitenlandse poëzie allang had. In dit opzicht is de experimentele

beweging van de Vijftigers, want daarover hebben we het, geen origineel verschijnsel. Maar ging Nederland ooit voorop in een internationale vernieuwing? Heine zei het al: in Nederland gebeurt alles later!

Hans Renders beschouwt het tijdschriftje 'Braak', dat aanvankelijk onder redactie stond van de schoolvrienden Remco Campert en Rudy Kousbroek, als een trait d'union tussen Cobra en 'Atonaal' uit 1951, de bekende, door Simon Vinkenoog samengestelde bloemlezing met werk van Vijftigers. De naam 'braak' verwijst bijvoorbeeld naar 'onontgonnen' en 'doorbraak', maar zet zich tevens in zekere zin af tegen de 'cleanshaven' Ter Braak met zijn beperkende geleerdheid. Het tijdschriftje trok politiek gerichte dichters als Kouwenaar en Lucebert aan die kort na de oorlog aansluiting hadden gezocht bij de internationale kunstbeweging Cobra en vervolgens bij Campert en Kousbroek geestverwantschap vonden. Spoedig ontstond er een kring met Schierbeek, Elburg en nog andere experimentelen die Vinkenoog in 'Atonaal' meer als een beweging dan als een eenheid in verscheidenheid zou presenteren.

Hans Renders, bekend als biograaf van Jan Hanlo, geeft in 'Braak. Een kleine mooie revolutie tussen Cobra en Atonaal' een ge-

detaillieerd beeld van wat er in de Amsterdamse kunstwereld in de naoorlogse jaren omgaat. Vanuit het tijdschriftje 'Braak' trekt hij allerlei lijnen en brengt hij diverse dwarsverbanden aan in de Nederlandse politiek en cultuur rond 1950. Behalve mooie illustraties en schitterende anekdoten presenteert hij wetenswaardigheden die er niet om liegen. De BVD in die dagen joeg achter recalcitrante jongeren aan die bij Eylders zaten en in de Amsterdamse literaire, annex politieke tijdschriftjes schreven, want die knapen zouden nog wel eens een staatsgreep kunnen ontketenen. Dat de dichters onder hen hoogstens een literaire wind zaaiden die storm zou oogsten, zagen slechts weinigen. Nu, in 2000, is zelfs bij de lectuur van die 'Braak'-nummers nauwelijks voorstelbaar dat de destijds piepjonge Campert en de wat oudere Lucebert en Elburg met hun talentvolle, maar hier en daar onzekere probeersels de dichters van de toekomst zouden worden. Ook de verschijning, bij de 'traditionele' poëzie-uitgever Stols, van 'Atonaal' maakte de Beweging van Vijftig nog niet tot een alom aanvaard fenomeen. Deze bundel had trouwens evengoed voor een jubileumherdruk in aanmerking kunnen komen, voorzien van een soortgelijke toelichting die Hans Renders bij 'Braak' gaf.

We schrijven 1955 wanneer de bloemlezing met de dubbelzinni-

getitel 'vijf 5 tigers' verschijnt. Dan hebben de meeste experimentelen voor wie 'Braak' zo belangrijk is geweest, een 'vaste' uitgever gevonden en een stevige trend gezet. In derest van de jaren vijftig en nog lang daarna is het bijna een doodzonde om nog rijmend over een verloren liefde te dichten. De volledige ruimte en niet het smalle bed of de benauwende huiskamer dienen onderwerp te zijn. In zijn inleiding op 'vijf 5 tigers' gaat Kouwenaar aan deze thematiek niet voorbij en zet hij overtuigend uiteen wat hij en zijn collega's met hun gedichten beoogden en waardoor ze zich van hun voorgangers onderscheidden.

Medio jaren vijftig al had heel dichtend Nederland zich overgegeven aan het vers zonder hoofdletters en rijm, al of niet letterlijk in de ruimte kletsend. Het frisse was van de beweging af, terwijl dat Campert, Elburg, Kouwenaar, Lucebert, Schierbeek en vele andere experimentelen van het eerste uur is blijven aankleven, omdat hun poëzie telkens met hun veranderende mentaliteit is blijven meegroeien.

De Bezige Bij heeft in het jubileumjaar 2000 het 'onvindbare' 'vijf 5 tigers' opnieuw uitgegeven. Deze herdruk verscheen gelijktijdig met 'Braak. Een kleine mooie revolutie tussen Cobra en Atonaal'. Bij vergelijking van de poëzie van de prominente 'vijf 5 ti-

gers' met hun eerste gedichten in 'Braak' valt op dat vooral Lucebert in 1950 zijn grootse vorm van taalvernieuwer al gevonden had. Hij deed zich toen reeds als de goeroe der Vijftigers gelden, onder meer in de zesde aflevering van 'Braak' met het gedicht:

ik draai een kleine revolutie af/ ik draai een kleine mooie revolutie af/ ik ben niet langer van land/ ik ben weer water/ ik draag schuimende koppen op mijn hoofd/ op mijn rug rust een zeemeermin/ op mijn rug rust de wind/ de wind en de zeemeermin zingen/ de schuimende koppen ruisen/ de schietende schimmen vallen/ ik draai een kleine mooie ritselende revolutie af/ en ik val en ik ruis en ik zing

De heruitgave van 'vijf 5 tigers' is zeker ook de moeite waard door het verhelderende nawoord van Hans Renders en de bijgevoegde cd. Daarop staan opnames van de vijf dichters, gemaakt tijdens voorlezingen bij Poetry International tussen 1972 en 1989. Hun onsterfelijke poëzie krijgt door hun dictie een speciale dimensie, zodat die cd een waardevol aanhangsel is.

Hans Renders (inleiding en samenstelling), Braak; Uitgeverij De Bezige Bij, f 59,90. Vijf 5 tigers. De Bezige Bij, f 49,90